

УДК: 159.9.07:159.93: 159.96

КАЧАРОВА В.М.

м. Київ

Kacharova V.M.

Kiev

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІЧНОЇ АНАЛІЗАТОРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ

JUSTIFICATION OF EMPIRICAL EXAMINATION OF PECULIAR HUMAN SELECTIVITY

Анотація. У статті розкриті передумови дослідження проблеми актуалізації специфічної аналізаторної чутливості в умовах переживання психологічної кризи. Представлена програма емпіричного дослідження прояву особливостей процесу функціонування надчуттєвого сприйняття. Описане проведення пілотажного дослідження з обраної теми та аналіз його результатів. Сформульований план основного дослідження чинників актуалізації специфічної перцепції.

Ключові слова: специфічна аналізаторна чутливість, особливості сприйняття, кризова ситуація, дослідження, пілотаж, інтерв'ю.

Abstract. The article reveals the background to the study of the problem of actualization of specific analyzer sensitivity in the face of experiencing a psychological crisis. The empirical research on the manifestation of the features of the process of functioning of supersensitive perception is presented. A pilot study on the selected topic and the analysis of its results are described. The plan of the primary research of factors of actualization of specific perception is formulated. It is well known that there are five analyzer systems: sight, smell, touch, hearing and taste. At present, due to the successes of biology and our fuller understanding of the higher nervous activity, they have been sufficiently studied. However, there are some peculiarities of perception that do not fit into these sensations. The ability to perceive information from under-studied sources is defined as a supersensitive or specific analytic sensitivity. Usually, not all people have a supersensitive perception. However, we believe that the decisive factor in its appearance is not the identity of the carrier of the specific analyzer sensitivity, but the events after which it was actualized. It is well-known that way out of the crisis requires a person to use resources that are not used in everyday life. When experiencing a crisis, which is the impossibility of realizing life's plans, the realization of these concealed opportunities begins to be realized. At the same time, it is often the case that after the end of the stress factors, the manifestation of specific perception ceases, which only proves its narrow functional purpose. The detection of a person's manifestation of cases of supersensitive perception requires a unique level of attention to his inner world, which can be exacerbated during a crisis. The manifestation of a specific perception can have a warning, signalling or healing function.

Keywords: specific analyzer sensitivity, specific properties of perception, crisis, research, pilotage, interview.

Постановка проблеми у загальному вигляді

Загальновідомо, що існує п'ять аналізаторних систем: зір, нюх, дотик, слух і смак. В даний час, завдяки успіхам біології і нашому більш повному розумінні вищої нервової діяльності, вони достатньо вивчені. Однак існують деякі особливості сприйняття, які не вкладаються в рамки цих відчуттів. Здатність сприймати інформацію з недостатньо вивчених наукою джерел визначається як надчуттєва, або специфічна аналізаторна чутливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо звернутися за інформацією про специфічну аналізаторну чутливість до наукової літератури, то ми знайдемо дуже мало обґрунтованих досліджень. Проте, незважаючи на загалом недостатню кількість досліджень у даній області, нею займалися Р. Крукелл, Г. Мерфі, Дж. Пратт, А. Пухарич, Дж.Б. Райн, Х. Харт. Найбільш відомий з їх числа доктор Дж.Б. Райн.

Зазвичай надчуттєве сприйняття виявляється не в усіх людей. Проте ми вважаємо, що вирішальним чинником її появи є не особистість носія специфічної аналізаторної чутливості, а ті події, після яких вона актуалізувалася.

Загальновідомим є те, що вихід із кризової ситуації потребує від людини використання ресурсів, які не вживаються в повсякденному житті. Розв'язання життєвих задач такого рівня складності потребує задіяння більш сильних засобів та методів. У той час, коли ресурсів реальності виявляється замало, для виходу з кризової ситуації людський організм починає пошук таких, що не були задіяні раніше. Це можливо завдяки тому, що кожна людина володіє набагато більшим обсягом знань, ніж ті, що вона може свідомо використати. Саме серед таких ресурсів, схованих від свідомості, і є здібність до надчуттєвого сприйняття.

Під час переживання кризової ситуації, яка являє собою неможливість реалізації життєвих задумів, починається задіяння цих прихованих від усвідомлення можливостей. В той же час нерідко буває так, що після закінчення дії стресогенних факторів, прояв специфічної перцепції припиняється, що лише доводить її вузьке функціональне призначення.

Саме тому, гіпотеза нашої роботи полягає в тому, що специфічна перцепція, яка загалом притаманна усім людям, схильна проявлятися в результаті дії на людський організм таких кризових факторів,

впоратися з якими за допомогою звичних, загально-використовуваних способів вбачається неможливим.

Виклад основного матеріалу. Виявлення людиною прояву в себе випадків надчуттєвого сприйняття потребує особливого рівня уважності до свого внутрішнього світу, яке може загостритися під час переживання кризової ситуації. Прояв специфічної перцепції може носити попереджуючу, сигналізуючу або цілительну функцію. Також зустрічаються випадки, коли надчутливість актуалізується не кризовим станом суб'єкта, що є її носієм, а кризовою ситуацією, що сталася з його близькою людиною. На рівні суб'єктивного включення така криза переживається, як своя власна, тому ми вважаємо, що механізм запуску специфічної чутливості залишається той же.

Методичний інструментарій емпіричного дослідження специфічної аналізаторної чутливості

Для діагностування психологічних проявів специфічної аналізаторної чутливості нами були використані такі методики:

- глибинне інтерв'ю на тему «Процес функціонування специфічної аналізаторної чутливості»;
- колірний тест Люшера;
- семантичний диференціал за колірним тестом Люшера;
- «Малюнок неіснуючої тварини»;
- скорочений багатофакторний опитувальник для дослідження особистості ММРІ.

Мінесотський багатопрофільний опитувальник особистості (ММРІ – англ. The Minnesota Multiphasic Personality Inventory) був створений психологом Старком Гатавеем (Хатауей) і психіатром Мак-Кінлі в 1940 році. Адаптація ММРІ була проведена в СРСР в 60-роках ХХ ст. в Інституті ім. В.Н.Бехтерева Ф.Б.Березиним і М.П.Мірошниковим. Опитувальник створений з метою аналізу прихованих індивідуальних тенденцій та психопатологічні переживань. У 1989 р. він був значно перероблений. Нова редакція опитувальника містить 567 тверджень, з яких 394 взяті з раннього варіанта, 66 модифіковані і 107 розроблені знову. Власної теоретичної основи ММРІ не має. Для складання тверджень автори використовували скарги хворих, опис симптоматики тих чи інших психічних захворювань у клінічних рекомендаціях (класифікація психічних захворювань, запропонована Е.Крепелінім) і раніше розроблені опитувальники.

Скорочений варіант ММРІ – «Міні-мульт» був розроблений шведським психологом Кинканном і має свою адаптацію російською мовою – СМОЛ зроблену В.П.Зайцевим і В.Н.Козюлею. Опитувальник Міні-мульт містить 71 питання (див. Додаток 1.), 11 шкал, з них 3 – оціночні: вони вимірюють

щирість досліджуваного, ступінь достовірності результатів тестування і величину корекції, що вноситься надмірною обережністю. Решта 8 шкал є базисними й оцінюють властивості особистості. Кожна шкала здатна виявити як психологічні особливості, так і психопатологічні симптоми та синдроми:

- Перша клінічна шкала – невротичного надконтролю / іпохондричності – дозволяє уточнювати такі особистісні якості, як схильність до контролю своїх емоцій, орієнтування в поведінці на традиції, загальноприйняті норми, гіперсоціальність установок. При перевищенні рівня 70Т шкала вказує на фіксацію уваги людини на внутрішніх відчуттях, схильність до перебільшення важкості свого стану, іпохондричність.
- Друга шкала – депресії – відображає пониження настрою, песимістичність, засмученність власним становищем, бажання відійти від вирішення складних життєвих ситуацій. Перевищення рівня 70Т може говорити про клінічно виражену депресію з почуттям смутку, безперспективності, суїцидними думками та намірами.
- Третя шкала – емоційна лабільність / істерія – вказує на вираженість нестійкості фону настрою, схильності до драматизації подій, чутливості. При показниках цієї шкали вище 70Т можна відмітити істеричні риси поведінки: демонстративність, екзальтованість, інфантильність.
- За четвертою шкалою – соціальної дезадаптації / психопатії – можливе виявлення і підтвердження таких рис, як схильність до імпульсивності, конфліктності, орієнтація на бажання, а не на реальність. Показник вище 70Т вказує на ознаки соціальної дезадаптації, конфліктність, агресивність, виражену імпульсивність та втрату контролю за власною поведінкою.
- П'ята шкала – маскулітності / фемінності – вказує на вираженість якостей, притаманних тій чи іншій статі. Є в наявності лише в повній версії ММРІ. Хоча в короткій версії Міні-мульт відсутня дана шкала, наступна нумерація збережена.
- Шоста шкала – афективної ригідності / параної – реєструє такі якості, як застрягання на негативних переживаннях, образливість, схильність до прямої в спілкуванні, практичність, догматизм. Зашкалення за 70Т може бути підозрілим у відношенні формування у людини надцінних ідей з почуттям власного пригнічення, ворожості зі сторони оточуючих.
- Сьома шкала – тривоги / психастенії – демонструє вираженість психастенічних рис

характеру, тривожності, схильності до нав’язливих ідей, а при підвищенні 70Т може вказувати на дезорганізацію поведінки внаслідок цих особливостей.

- Восьма шкала – індивідуальності / аутизму / шизофренії – відображає такі особистісні якості, як своєрідність ієрархії цінностей, відмежованість від оточуючих, індивідуальність, важкість в спілкуванні. Перевищення рівня 70Т може вказувати на виражену дезорганізацію поведінки, зниження реалістичності, схильність до аутичного типу мислення.
- Дев’ята шкала – оптимізму / гіпоманії – для осіб з високими оцінками за цією шкалою характерно піднесений настрій незалежно від обставин. Вони активні, діяльні, енергійні та життєрадісні. Вони люблять роботу з частими змінами, охоче контактують з людьми, проте інтереси їх поверхневі і нестійкі, їм не вистачає витримки і наполегливості [3,6].

Час проведення опитування не обмежується. До методики додається спеціальний бланк, де фіксуються відповіді досліджуваного («вірно» чи «невірно»). Високими оцінками для кожної з описаних вище шкал є оцінки, що перевищують 70 за шкалою «Т». Низькими оцінками вважаються ті, які не перевищують позначки 40 [3,6].

Застосування даного опитувальника в нашому емпіричному дослідженні має лише допоміжне значення і обумовлено необхідністю вилучити серед досліджуваних «патологічні» випадки. А саме:

- спростувати наявність галюцинацій щодо проявів специфічної аналізаторної чутливості у досліджуваних;
- довести відсутність схильності до втечі від реальності у фантазування, аутичності мислення, характерних для синдромів шизофренічного розладу (це буде підтверджено наявністю середніх показників у профілі за шизоїдними тенденціями).

Наступна використовувана нами методика є похідною від методу семантичного диференціалу – метод психолінгвістики, започаткований Чарльзом Осгудом у 1952 р., інструмент кількісного та якісного індексування значення з допомогою двополюсних шкал. Представляє собою комбінування процедур шкалювання та методу контрольованих асоціацій [5]. Ми застосували різновид цього методу, в якому в якості шкал для оцінювання використовуються картки – валідизований кольоровий тест Люшера.

Тест вибору кольорів розроблений швейцарським психологом Максом Люшером в 1947 році. Тест заснований на припущенні про те, що вибір кольору відображає спрямованість досліджуваного на певну діяльність, настрій, функціональний стан і

найбільш стійкі риси особистості. Розроблена М.Люшером перша редакція тесту була опублікована в 1948 році. Відомий також під назвою «восьмиколірний тест Люшера».

Кожен з восьми кольорів тесту ретельно підбирався за своїм спеціальним психологічним та фізіологічним значенням – своєю структурою. Їх значення є універсальним, воно залишається незмінним для різних країн, не залежить від віку, однаково для чоловіків і жінок, освічених і неосвічених. Автор, спеціально підкреслював, що адекватна діагностика з позицій його методу можлива лише при використанні стандартного, захищеного авторським патентом, набору кольорних стимулів [5].

Оригінальний тест являє собою книгу з 23 спеціально підібраними кольорами, які становлять 81 сполучення, що містять повторення комбінацій. Короткий варіант тесту являє собою таблицю з восьми кольорів, що мають наступне значення за Люшером:

1. Сірий колір (0). Сірий колір – це нейтральність як усередині, так і зовні. Це межа, як нічийна територія, щоб відокремити одну від одної протилежності. Той, хто обирає на перше місце сірий колір, не бажає видавати себе і хоче відгородити себе від усіх впливів, щоб не збуджуватися. Той, хто обирає сірий колір на останнє місце, хоче все залучити в свої кордони, що іншими може бути сприйнято як втручання.

2. Темно-синій (1). Темно-синій колір являє собою вільний від роздратування спокій. При розгляді темно-синього настає вегетативне заспокоєння, організм налаштовується на бережливий режим і відпочинок. При захворюваннях і томління зростає потреба в синьому. Темно-синій колір – це вираз біологічної потреби: фізіологічно – це спокій, психологічно – це задоволення. Той, хто перебуває в такому урівноваженому гармонійному стані, без напружень, відчуває себе пристосованим, захищеним.

3. Зелений (2). Синювато-зелений колір – це вираз завзятості, твердості, жорсткості, і перш за все, наступальності по відношенню до всіх змін. Тому зелений колір, що стоїть на першому місці, вказує на те, що той, хто обрав його, бажає підвищити свою впевненість у собі шляхом самоствердження. Зелений колір, як напруга, накопичує збудження і в результаті цього створює відчуття гордої переваги, влади, сили і відчуття можливості розпоряджатися або принаймні керувати.

4. Червоно-жовтий (3). Червоний колір з домішкою жовтого являє собою ерготропний (збудливий) фізіологічний стан. Червоний колір – це вираження життєвої сили і висоти вегетативного збудження. Тому він має значення бажання і всіх форм апетиту. Червоний колір – це прагнення досягти впливу, це імпульс до моторних дій, до спорту, до боротьби і до підприємовості в області вироб-

ництва. Червоний колір прагне пронизати, перетворювати і підкоряти.

5. Жовтий (4). Жовтий колір – це найсвітліша яскрава фарба і впливає тому легко і живо. Головною рисою жовтого є відображення світла, тому він випромінює в усі сторони яскравість, невагому веселість. Жовте світло відповідає безперешкодному поширенню, звільненню. Якщо жовтий колір вибирають на перше місце, тоді він свідчить про бажання звільнення і надії на щастя або очікування його. Очікування завжди орієнтовано в майбутнє.

6. Фіолетовий (5). Фіолетовий колір намагається створити єдиний сплав з протилежностей, тобто з червоного кольору, як імпульсивного підкорювача, і синього кольору, як самовідданості; а тому – це вираження ідентифікації. Така ідентифікація – це тонке почуття, тобто все, що людина думає і хоче, повинно відповідати дійсності. Ця влада називається чарами, магією. Той, хто віддає перевагу фіолетовому кольору, той хотів би магічних взаємин. Фіолетовий колір – це може бути ідентифікація як еротичне злиття, або як інтуїтивно-чуттєве розуміння.

7. Коричневий (6). Коричневий колір – це затемнений жовто-червоний. Імпульсивна життєва сила червоного кольору в коричневому затемнена, приглушена, заспокоєння або «зломлена». Якщо коричневий колір стоїть в положенні індиферентності, на п'ятому, шостому або сьомому місці, то життєве сприйняття тіла «знищено», так як здорове і радісне тіло не відчувають нестачі в активності. Але якщо він стоїть у першій половині ряду, або навіть на перших двох місцях, то в наявності є підвищена потреба у відпочинку, чуттєвому умиротворенню, безконфліктному затишку.

8. Чорний (7). Чорний – це абсолютна межа, де закінчується життя. Тому чорний колір висловлює ідею «нічого». Він передає накопичення, оборону і витіснення впливів подразників. Тому чорний колір означає відмову. Той, хто вибирає чорний колір на перше місце, хоче відмовитися від всього. Той, хто вибирає чорний колір на друге місце, вважає, що він може відмовитися від усього, якщо він зможе форсувати те, що виражає колір на першому місці перед чорним. Той, хто вибирає чорний колір на восьме місце, де він і зустрічається найчастіше згідно зі статистикою, не бажає відмовлятися [5].

Ми обрали даний тест, тому що він дає змогу на глибинному рівні пізнати афективно-потребову сферу досліджуваного. Оскільки тестовий вибір кольорів заснований на підсвідомих процесах, ми маємо змогу дізнатися істинне відношення людини до оточуючих, а не те, яке вона хотіла б їм продемонструвати, чи бажала б мати в перспективі. У нашій роботі методика покликана виявити особливості відношення до прояву свого надчуттєвого сприйняття та до фактору, що спровокував цей прояв.

Автором малюнкового тесту «Неіснуюча тварина» є М.З. Дукаревич. Методика побачила світ у 1970-х роках, але вперше під ім'ям автора була опублікована лише у 1990-х. Згідно даної методики, для дослідження особистості опитуваного, йому пропонувалося зобразити тварину, що не існує в реальності.

Даний метод дослідження особистості за допомогою проективного тесту «Неіснуюча тварина» побудований на теорії психомоторної зв'язку. Для реєстрації стану психіки використовується дослідження моторики (зокрема, моторики малюючої домінуючої правої руки, зафіксованої у вигляді графічного сліду руху – малюнка). Якщо реальний рух, інтенція з якоїсь причини не здійснюється, то у відповідних групах м'язів підсумовується певне напруження енергії, необхідної для здійснення відповідного руху (на уявлення – думки) [2].

При інтерпретації малюнка аналізу піддаються:

- положення малюнку на аркуші паперу;
- центральна смислова частина (голова, або заміщуючи її деталь);
- опорна частина фігури (ноги, лапи, іноді постамент);
- частини, що піднімаються на рівнем фігури (крила, додаткові ноги, щупальця, деталі панцира, пір'я);
- хвости;
- контури фігури – аналізуються по наявності або відсутності виступів (типу щитів, панцирів, голок), промальовуванні і затемненні лінії контуру;
- загальна енергія (кількість зображених деталей);
- оцінка характеру ліній;
- оцінка характеру тварини (загрозуючий, або той, якому загрожують, нейтральний);
- назва тварини [2].

Ми застосували цю методику в нашому дослідженні, тому що вона дає нам змогу виявити неусвідомлені особистісні якості та мотиваційні тенденції наших досліджуваних.

Асоціації за кольірним тестом Люшера були використані нами таким чином:

- відношення до факторів, що спровокувала прояв специфічної чутливості;
- відношення до самої чутливості;
- інші асоціації виводилися в індивідуальному порядку через унікальність ситуації прояву надчуттєвого сприйняття в кожному випадку.

Основною використаною нами методикою стало глибинне інтерв'ю на тему «Процес функціонування специфічної аналізаторної чутливості». План інтерв'ю складався з наступних частин:

1) виявлення подій, під час яких відбулося проявлення специфічної аналізаторної чутливості (досліджуваний пригадував одну або декілька подій зі свого життя, під час яких у нього проявилось над-

чуттєве сприйняття, розповідав про особливості його функціонування);

2) уточнення обставин – респондент ретельно пригадував життєві обставини, які склалися на момент прояву чутливості: виявлялися актуальні на той час потреби, емоційний стан, відносини з оточуючими;

3) застосування семантичного диференціалу та кольорового вибору за тестом Люшера (респондент оцінював своє відношення до факторів, що спровокували прояв чутливості, до самої чутливості).

Метод глибинного інтерв'ю був обраний нами через те, що специфічність нашої теми не дозволяє використати якийсь стандартизований метод (через відсутність такого). Крім того, інтерв'ю дало нам змогу якомога ширше застосувати індивідуальний підхід у вивченні процесу функціонування специфічної аналізаторної чутливості.

Пілотаж емпіричного дослідження специфічної аналізаторної чутливості

Нами було проведено пілотажне дослідження з метою апробації діагностичного процесу, перевірки доцільності використання обраних методик. Пілотажне дослідження складалося з таких методик:

- 1) скорочений багатофакторний опитувальник для дослідження особистості ММРІ;
- 2) колірний тест Люшера;
- 3) семантичний диференціал за колірним тестом Люшера;
- 4) глибинне інтерв'ю на тему «Процес функціонування специфічної аналізаторної чутливості»;
- 5) схематичне зображення досліджуваним взаємозв'язку між проявом специфічної аналізаторної чутливості та кризової ситуації, що її актуалізувала.

В результаті проведення пілотажного дослідження ми скорегували план основного дослідження таким чином:

- виявили, що стандартизований семантичний диференціал за колірним тестом Люшера не може бути використаний через індивідуальні особливості досліджуваних;
- схематичне зображення досліджуваним взаємозв'язку між проявом специфічної аналізаторної чутливості та кризової ситуації, що її актуалізувала, було визнано нами не виправданим;
- нами було введено методику «Неіснуюча тварина» для складання більш повної картини сприйняття світу досліджуваним;
- були скореговані та уточнені деякі питання інтерв'ю.

Крім того, ми застосували елементи експериментального дослідження специфічної чутливості. Дослідження полягало в тому, що експериментатор пропонував досліджуваному 6 різнокольорових карток (синя, червона, зелена, жовта, помаранчева

та чорна), що були перевернуті кольоровою стороною донизу. Досліджуваний мав назвати колір кожної картки, маючи при цьому можливість торкатися до них, але не перевертати. Друга серія експерименту полягала в тому, що експериментатор уважно дивився на одну з кольорових карток і просив досліджуваного назвати колір тієї картки, на якій у даний момент був зосереджений експериментатор. Після завершення експериментатор уточнював у досліджуваного, яким чином він намагався відчутти колір картки.

Загалом, у дослідженні специфічної аналізаторної чутливості взяло участь 17 респондентів, віком від 18 до 58 років, серед яких 11 жінок і 6 чоловіки. Через специфіку нашої роботи, неможливо було знайти єдину експериментальну базу для проведення дослідження. Тому досліджувані обиралися за принципом попереднього з'ясування біографічних подій стосовно прояву в них специфічної аналізаторної чутливості.

Висновки:

1. Кожна людина володіє набагато більшим обсягом знань, ніж ті, що вона може свідомо використати. Саме серед таких ресурсів, схованих від свідомості, і знаходяться здібності до надчуттєвого сприйняття. Специфічна перцепція, яка загалом притаманна усім людям, має тенденцію проявлятися в результаті дії на людський організм таких кризових факторів, впоратися з якими за допомогою звичних, загальновикористовуваних способів вбачається неможливим. Виявлення людиною прояву в себе випадків надчуттєвого сприйняття потребує особливого рівня уважності до свого внутрішнього світу, яке може загостритися під час переживання кризової ситуації.

2. Основним методом нашого емпіричного дослідження стало глибинне інтерв'ю на тему «Процес функціонування специфічної аналізаторної чутливості». Колірний тест Люшера та семантичний диференціал за колірним тестом Люшера виступили додатковими методиками, мета застосування яких полягала в уточненні даних, одержаних в процесі інтерв'ювання. Скорочений багатофакторний опитувальник ММРІ мав для нас допоміжне значення, яке обумовлено необхідністю вилучити серед досліджуваних «патологічні» випадки.

3. В результаті проведення пілотажного дослідження ми скорегували план основного дослідження таким чином: виявили, що схематичне зображення досліджуваним взаємозв'язку між проявом специфічної аналізаторної чутливості та кризової ситуації, що її актуалізувала, було визнано нами не виправданим; нами було введено методику «Неіснуюча тварина» для складання більш повної картини сприйняття світу досліджуваним; були скореговані та уточнені деякі питання інтерв'ю.

References

1. Amynev H.A. Mathematical methods in engineering psychology. – Ufa, BHU, 1982. – P. 19-24.
2. Burlachuk L.F. Psychodiagnostics: Textbook for universities. 2nd ed. – SPb.: Pyter, 2009. – 384 p.
3. Zaitsev V.P. Variant of the psychological test Mini-Multi // Psychological journal. – 1981. – № 3. – P.118-123
4. Miashcherekov B.H., Zynchenko V. P. arge psychological dictionary. – 2003. – 627p.
5. Sobchik L.N. The color picking method is a modification of the eight-color Luscher test: a practical guide. – SPb.: Rech, 2007. – 128 p.
6. Sobchik L.N. Standardized multifactor method of personality research SMIL (MMPI) Practical Guide. – M.: Rech, 2007. – 224 p.

УДК 37.017.92: 371.3

Кравчук С. Л.
м. Київ

Kravchuk S. L.
Kiev

РОЛЬ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

SPIRITUALITY AND RESILIENCE VALUE IN IN LIFELONG LEARNING

Анотація. В статті розглянуто проблему духовних цінностей та життєстійкості особистості в умовах неперервної освіти. Здійснено теоретичний аналіз феномену життєстійкості особистості. Емпірично встановлено відмінності в життєстійкості студентів зрілого віку, які здобувають другу вищу освіту, та студентів юнацького віку, які здобувають першу вищу освіту. Емпірично визначено особливості зв'язку життєстійкості з духовними цінностями та цінностями особистості, що самоактуалізується.

Ключові слова: неперервна освіта, духовність, духовні цінності, життєстійкість, особистість, самоактуалізація, юнацький вік, зрілий вік.

Abstract. The purpose of lifelong learning is the formation and development of personality at different ages, including the period of ageing of the body. That is why the problem of exploring the role of spiritual values and the vitality of the individual in the context of lifelong learning is becoming increasingly important due to the importance of promoting the strengthening of the individual's position in professional activity. Purpose of the article is to identify and analyze the peculiarities of spiritual values and vitality of a person in the conditions of lifelong learning in Ukraine. Spirituality is a religious category. At the same time, spirituality is a social and moral value, the essence of which is the ability to create a humanistic tolerant free world. Resilience is a trait characterized by a measure of overcoming the personality of the given circumstances, a measure of overcoming the personality of oneself. Vital stability is the basis for life-giving, which can be defined as a human activity to create one's own life. In our study involved 62 adolescents, we used the following empirical research methods: the test of the viability of S. Maddy; the SAMOAL questionnaire (by A.V. Lazukin, of M.F. Kalin's adaptation); author's research questionnaire regarding the study of spirituality and spiritual values of the individual.

It turns out that a person who shares the values of a self-actualizing personality is characterized by being successful in overcoming adversity. A significant direct correlation of a person's spiritual values with his / her vitality and involvement, control and acceptance of risk as "hardy" attitudes was revealed. The vitality of the individual plays an essential role in his continuing education as a basis for social progress. The vitality of the individual can counteract the negative influences of the environment, effectively overcome life's difficulties, transforming them into situations of development; promotes self-actualization of the personality, motivates to self-development, promotes a healthy way of thinking and behaviour.

Keywords: spirituality, hardiness, self-actualization, adolescence, adulthood.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема духовних цінностей, духовної культури, духовного виховання особистості залишається надзвичайно важливою та актуальною.

Сьогодні в засобах масової інформації все частіше з'являються описи випадків агресії, жорстокості, вбивств, зниження цінності людського життя.

XXI століття характеризується інтенсивним зростанням потоку інформації, що істотно змінює роль освіти у процесі розвитку особистості.

На думку багатьох дослідників [5; 6; 8; 13; 17; 21], провідним принципом функціонування освітнього простору є принцип неперервності освіти особистості упродовж усього її життя. Саме тому неперервна освіта повинна стати провідним напрямом у стратегії розвитку освіти України.

М. Ф. Бирка зазначає, що саме особливості сучасного розвитку суспільства висувають нові вимоги до особистості, її мобільності та компетентності, відповідно, суспільство в сучасних умо-